

Pogum, da misliš svojo misel

Intervju s Petro Čeferin

Pogovarjala se je Irena Kirn

© Jeff Bickert

Petra Čeferin (1969) je arhitektka, ki prakticira teorijo in filozofijo arhitekture. Je izredna profesorica na FA UL. Je tudi avtorica številnih knjig, člankov in predavanj na temo moderne in sodobne arhitekture v povezavi s sodobno filozofijo ter soustanoviteljica in urednica knjižne zbirke Teoretska praksa arhitekture. Diplomirala je na Fakulteti za arhitekturo UL, nato pa magistrirala ter dosegla naziv licenciat iz znanosti in tehnologije na Univerzi za tehnologijo v Helsinkih. Leta 2003 je doktorirala na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo na temo finskega modernizma. Postdoktorsko raziskovalno delo je kot Fulbrightova štipendistka nadaljevala na GSAPP Univerze Columbia v New Yorku. Leta 2015 je na Podiplomski šoli ZRC SAZU uspešno zagovarjala drugi doktorat, tokrat iz filozofije arhitekture.

Petra, v svojem delu ste prišli zelo globoko v intimno bistvo arhitekture. Kaj biti ženska pomeni za vaše arhitekturno življenje oziroma kako sta vaše življenje in arhitektura prepletena? Če sežete čisto na začetek, do študija, do tega, kaj vas je potegnilo v arhitekturo ...

Ko sem zaključila podiplomski študij in delo na Finskem in se vrnila v Slovenijo, sem se nameravala posvetiti projektiranju. A kmalu mi je postalo jasno, da to, kar me veseli, ni reševanje zapletenih arhitekturnih detajlov, v čemer znajo arhitektke projektantke zares uživati, ampak reševanje zapletenih arhitekturnoteoretskih vprašanj. Približno v tistem času sem v okviru filozofskega modula na Podiplomski šoli ZRC vpisala drugi doktorat. In pravzaprav sem šele takrat – ko sem začela povezovati filozofijo, teorijo arhitekture ter znanje in izkušnje iz materialne projektantske prakse – ugotovila, da je arhitektura to, kar me zares zanima. Za študij arhitekture sem se namreč odločila nekako spontano, brez veliko razmišljanja. Nisem zares vedela, kaj naj študiram. A za nazaj lahko z gotovostjo rečem, da je bila to prava izbira – izbira teoretske prakse arhitekture.

Kaj so bile prepreke, čez katere ste šli na svoji strokovni poti? Pri tem, ko ste raziskovali, ko ste poučevali, ko ste ustvarjali? Kako ste kot ženska zaznavali situacijo v svetu arhitekturne stroke?

Problem našega prostora je, da je majhen. Ne samo po velikosti, ampak tudi v smislu, da to ni velikodušen prostor. Drug drugemu nismo ravno pripravljeni dati priznanja za delo. Zame je bilo zelo pomembno, da sem po študiju v Ljubljani odšla na Finsko. Ne samo iz profesionalnih razlogov, ampak tudi zato, ker sem vstopila v nov prostor, v katerem sem si morala svoje mesto šele ustvariti. To je zahtevalo nekaj napora, hkrati pa je bilo tudi osvobajajoče. Vse bolj jasno sem videla, kaj je pravzaprav tisto, kar me zanima, in v čem sem lahko dobra. S tega stališča je bil zame pomemben dogodek študentski natečaj, ki se je zgodil na začetku mojega podiplomskega študija. Študente našega MA-programa ter skupini kanadskih in finskih študentov so povabili, naj naredimo vsak svoj predlog za plavajoči oder za Helsinški festival kulture. Zame je bila to težka preizkušnja, saj se mi je zdelo, da nisem zmožna narediti ničesar dobrega. To je bila verjetno posledica

moje izkušnje Ljubljane (*smeh*). A uspelo mi je najti konceptualno jasno rešitev naloge: moj oder je imel obliko plavajočega jajca, kar je močno ponostavilo izdelovanje makete. Oddala sem kar jajce, ki sem mu samo pripisala ustrezno merilo. Med različnimi umetno izdelanimi maketami iz gline, lesa, mavca itd. je moje jajce precej izstopalo. Predsednik natečajne komisije je bil Juhani Pallasmaa in brez veliko razmišljanja ga je izbral za zmagovalni projekt. Ta mini dogodek je name deloval kot močna spodbuda.

Ste v svojem delovanju in bivanju v tujini – Finska, New York – zaznali tudi kakšne razlike v kontekstu delovanja žensk in moških v stroki?

Za Finsko je značilna visoka stopnja enakopravnosti med spoloma, tudi na področju arhitekturne prakse. A kljub temu je bilo že pred dvajsetimi leti, ko sem tam študirala in delala, vprašanje vloge žensk v arhitekturi pomembna raziskovalna tema. To velja tudi za raziskovanje na področju arhitekturne zgodovine v okviru šole za arhitekturo na Univerzi Columbia v New Yorku. Profesorica arhitekture Mary McLeod se je s to problematiko ukvarjala že v osemdesetih letih. Sama se dejstva, da ženske na področju arhitekture zelo dolgo nismo bile v enakopravnem položaju, dolgo nisem zavedala. Tako kot tudi tega, da določeni predsodki v povezavi z vlogo žensk v arhitekturnem poklicu še vedno obstajajo.

Morda pa ste jih znali preseči?

Zame je logično, da je enakopravnost – ne le enakopravnost med spoloma, ampak enakopravnost med ljudmi nasploh – načelo, ki ga je treba dosledno uveljavljati v praksi, v vsakdanjem življenju. V tem duhu sem bila vzgojena in v skladu s tem skušam živeti. Zanimivo pa je, da sem šele potem, ko sem postala pozorna na to problematiko, začela opažati, da tovrstno razmišljanje ni preprosto stvar zgodovine. Spomnim se, da se je pred nekaj leti na fakulteti razpravljalo o tem, da se na študij vpisuje vse več deklet, in o tem, kako ravnati s tem problemom feminizacije poklica. Ampak: v čem je pravzaprav problem? Če smo si ženske in moški v poklicu enakopravni, potem bi moralo biti popolnoma nepomembno, ali imamo vpisanih več študentk ali študentov.

»Prav neverjetno, da se vse do konca 19. stoletja in ponekod celo do sredine 20. stoletja ženske niso smele vpisati na študij arhitekture.«

Naslovnice knjig iz zbirke TPA – Teoretska praksa arhitekture, Založba ZRC

Zakaj strah moških pred feminizacijo arhitekturne stroke?

Verjetno res gre za neke vrste strah. Sestavni del tega je verjetno preprosto strah pred spremembo. Tradicionalno je arhitektura moški poklic. A prav gotovo ne zaradi kakšne fiziološke razlike med spoloma, ampak zaradi preprostega dejstva, da enemu od spolov, ženskemu, zelo dolgo ni bilo dovoljeno študirati arhitekture. Pri nas so ženske sicer imele možnost študija že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, a to še ne pomeni, da se jim ni bilo treba soočati s številnimi ovirami in predsodki. In ti predsodki po mojem še niso povsem izginili. Na začetku študija sem se pridružila neformalnemu seminarju, večernim pogovorom z Edvardom Ravnikarjem, ki so jih organizirali študentski kolegi in prijatelji. Spomnim se, da sem Ravnikarja nekoč pred seminarjem srečala na stopnicah in mi je rekel: »Vi tudi študirate? No, no, saj kot ženska boste verjetno lahko risala v kakšnem biroju.« Nekaj časa sem potrebovala, da sem doumela, da mi je profesor pravkar sporočil, kaj je lahko moj maksimalni profesionalni domet. Kot vidite, je to name naredilo močan vtis (*smeh*). No, danes se po mojem študentje in študentke vidijo in razumejo kot povsem enakopravne. Razlike pa seveda obstajajo in morda je ena od razlik med fanti in dekleti v tem, da so fantje pripravljene odločneje ali pa vsaj glasneje uveljavljati svoje stališče.

Ali se ta razlika odraža tudi na strokovnem področju, v smislu, da naj bi bile ženske, tudi zgodovinsko gledano, bolj dovzetne za družbeno občutljive teme, za arhitekturo, ki služi družbi in jo podpira, kot so vrtci, šole?

Enega najboljših vrtcev pri nas je naredil Stanko Kristl. Ker je dober arhitekt – oziroma kot takšen se je med drugim potrdil prav na primeru tega vrtca – in ker se je v svojem delu posebej posvečal vprašanju vpliva materialnosti, forme, barve na počutje in ravnanje človeka, kar je posebej pomembno za otroka, človeka v zgodnji fazi razvoja. Skratka, mislim, da je razumevanje, da naj bi bile ženske bolj sposobne za projektiranje vrtcev, moški pa recimo za projektiranje nebotičnikov, zgolj predsodek.

To zagotovo. Vprašanje me zanima bolj z vidika zanimanja, v okviru katerega naj bi moški bolj skrbel za finančni vidik, ženski pa naj bi se zdel pomembnejša dobrobit družbe ...

Razlike v interesih po mojem niso vezane na spol. Nekatere arhitektke in arhitektkke pač zanimajo finance, druge zanima kaj drugega. Nasploh mislim, da je delitev ženske – moški v arhitekturi na neki bistveni ravni povsem nerelevantna. V našem delu gre za to, da se naredi arhitektura, in uspeh ali neuspeh v tem procesu ni odvisen od partikularnih lastnosti arhitektov, kot so spol, barva kože, spolna orientacija itd. Zahtevata se le določena vednost in uspešna uporaba zmožnosti kreativnega mišljenja. Ta pa je lastna vsakemu človeku. In vendar, to drži le, če imamo v realni družbeni situaciji dejansko tudi možnost, da na takšen način delujemo. Torej možnost, da, najprej, arhitekturo študiramo, nato pa, da jo potem samostojno prakticiramo, poučujemo in raziskujemo. In kot sem že poudarila, dejstvo je, da so si to možnost ženske izborile šele nedavno. Za to je bilo

potrebna ogromno napora. Zato je problematika vloge žensk v arhitekturi, ki jo v tej številki AB-ja obravnavate, še kako pomembna. Prav neverjetno, da se vse do konca 19. stoletja in ponekod celo do sredine 20. stoletja ženske niso smele vpisati na študij arhitekture. Šola za arhitekturo na univerzi Harvard je denimo ženskam vpis dovolila šele leta 1942. Za to so navajali različne absurde razloge: od tega, da šola ni opremljena za sprejem študentk, saj nima ženskih stranišč, pa vse do čisto norih trditev, da ženske nimajo dovolj domišljije za projektiranje, saj imajo manjše možgane od moških. Na hud odpor so ženske naletele v praksi, ko so se skušale uveljavljati kot projektantke. Praviloma so jih postavljali v vlogo asistentk. A tudi ko so vodile projekte, so njihova imena navajali na drugem mestu, za moškimi kolegi – pa čeprav so bile one vodilne arhitektke. Slavnij paviljon za veliko razstavo mode v Berlinu iz leta 1927, ki ga je Lilly Reich razvila skupaj z Miesom, so dolgo navajali kot projekt Miesa z Lilly Reich; projekt šole v Tampereju, za katerega je finska arhitektka Wivi Lönn projektirala konstrukcijo in prostorsko zasnovo stavbe, njen poslovni partner Armas Lindgren pa je oblikoval fasade in bil zadolžen za dekoracije, so do nedavnega predstavljali kot projekt Lindgrenja z Wivi Lönn.

Gre za neko širšo družbeno evolucijo, razvoj enakopravnosti žensk v družbi. Če pomislimo, da so ženske v Švici na zvezni ravni dobile volilno pravico šele leta 1971 ...

Res je, to je naravnost absurdno.

V zadnjih desetletjih se situacija spreminja, pri nas in po svetu. Kako vidite mlajše generacije? Kako je danes?

Kot rečeno, mislim, da se študentke in študenti dojemajo kot povsem enakopravne. Vodilno vlogo prevzamejo tisti, ki so pač na določenem področju močnejši. Dostikrat so to tudi dekleta. Vsekakor, ko gre zares, med spoloma ni razlik. So le tisti, ki študirajo tako, da samostojno mislijo, in tisti, ki pač opravljajo študijske obveznosti.

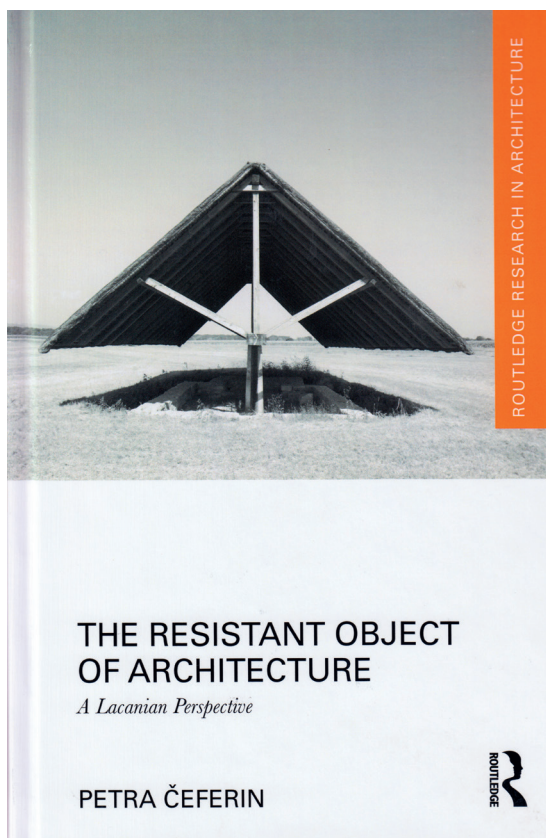
Ste to zaznali tudi v tujini, na Finskem, v Ameriki ...? Američani slovijo po spontanosti, Slovenci naj bi bili bolj zaprti.

Mislim, da je nastopanje in izražanje mnenja sestavni del ameriške kulture nasploh. Na dobrih ameriških univerzah, kakršna je univerza Columbia, je izražanje lastnega stališča, poseganje v predavanja z vprašanji, nujen sestavni del študija. Nujen za to, da se uveljaviš, postaneš viden, opažen, to ti odpre pot naprej.

Ne glede na spol?

Da, po mojih izkušnjah to velja za oba spola enako.

»Razlike v interesih po mojem niso vezane na spol.«

Naslovnica knjige *The Resistant Object of Architecture: A Lacanian Perspective*, Routledge Publishing, 2021

So torej del te kulture ameriškega akademskega sveta tudi dekleta?

Vsekakor. Akademsko okolje na GSAPP je po mojih izkušnjah zelo tekmovalno in ta tekma vključuje tako dekleta kot fante. Drugače je bilo na Finskem. Tam je precej podobno kot pri nas. Študentkam in študentom se ne zdi tako nujno, da se jih v predavalnici opazi.

Po drugi svetovni vojni je imela Jugoslavija zelo dobro urejen sistem, ki je podpiral enakopravnost spolov. Zaradi tega smo še danes v prednosti pred zahodno Evropo.

Res je, Slovenija ima po vseh kriterijih visoko stopnjo enakopravnosti med spoloma. Ta je bila sistematično razvita in uveljavljena po drugi svetovni vojni. Na osvobojenem ozemlju pa so imele ženske enake pravice, tudi splošno volilno pravico, že leta 1942. Visoka stopnja enakosti med spoloma pri nas je dediščina osvobodilnega gibanja med drugo svetovno vojno in socializma, kot smo ga razvijali v bivši Jugoslaviji.

Petra, vaše delo in siceršnje življenje se prepletata. Gre za vprašanje usklajevanja zasebnega življenja in strokovne izpolnjenosti – arhitektura kot del življenja in življenje kot del arhitekture?

Res je, zame je ukvarjanje z arhitekturo, torej moje delo, sestavni del mojega življenja in tega, kar sem. Podobno velja za veliko ljudi, ki jih poznam. To je veljalo tudi za moje domače okolje, za oba od mojih staršev, in to smo vsi trije otroci prevzeli od njiju. Oče je svoje delo od nekdaj opravljal s predanostjo, ki je daleč preseerala gole zahteve odvetniške službe. In tudi mama, učiteljica in ravnateljica, ni preprosto opravljala svojega poklica, ampak ga je živela. Še danes se je njeni učenci spominjajo kot izjemne osebe, izjemne ženske in odlične pedagoginje.

Torej gre za predanost in strast do tistega, kar počneš ...

Da, ogromno pomeni, če človek to ima. Večina ljudi je primoranih osem ur na dan in pet dni v tednu delati nekaj, kar jih ne veseli.

Spomnila sem se na vašo izkušnjo z nagrado na Finskem in na Pallasmaaja, ki pravi: »Namesto da bi poskušal učiti arhitekturo ali oblikovanje, poskušam učiti, kako postati arhitekt. Kako razumeti svet, kako misliti in kako delati z radovednostjo in ponižnostjo.« Tu bi se navezala na vašo vlogo pri vzgajanju mladih generacij žensk.

Namesto s *ponižnostjo* bi sama raje rekla: z *drznostjo*.

Življenje ne mara ponižnosti (*smeh*).

Ponižnosti je v današnjem svetu preveč. To po mojem velja tudi za področje arhitekture. Ne potrebujemo ponižnosti, ampak prej drznost. Za področji teorije in filozofije arhitekture je po mojem bistveno, da si drznemo zavzeti stališče, postaviti tezo, ki smo jo sami prepoznali kot tisto, za kar se je vredno zavzemati, in da jo skušamo razviti – namesto da zgolj reproduciramo že uveljavljeno vednost. V takšen način dela usmerjam tudi študentke in študente. Spodbujam jih, da ugotavljajo, kaj je tisto, kar na področju arhitekture *zanima njih*, in da to vzamejo resno. Da si to upajo napisati in razvijati naprej. Pravzaprav je naša misel vse, kar zares imamo. No, *imamo* zgolj pogojno – če gre za misel, je to nekaj, česar ne obvladamo povsem, kar se nam izmika, nas nekako presega. Imamo jo le, kolikor in dokler nam jo uspeva teoretsko konsistentno artikulirati, razvijati in dokazovati. In to zahteva pogum. Pogum, da misliš svojo misel.

In greš res globoko.

Res je, mišljenje je praksa. Misel ni nekaj, kar bi preprosto obstajalo v glavi. Do misli lahko zares pridemo šele, ko nam jo uspe artikulirati – skicirati, izreči, zapisati. Kar pogosto pomeni, da moraš napisati eno verzijo, pa drugo ..., včasih trideseto, da včasih ne gre in moraš malo nehati in se nato vrniti k delu. V bistvu gre za – veselje ... No, veselje je zgolj fragment tega procesa. Ostalo je pa v bistvu zoprni napor (*smeh*).

Vsaki novi generaciji je treba ponoviti, da se talent odkrije z delom.

Da (*smeh*). In sebi je to treba ponavljati.

Trdo delo je običajno nagrajeno na različne načine.

Se strinjam. Ko ti uspe nekaj dobro narediti, nekaj dobro formulirati, dobiš oporo in motivacijo, da lahko nadaljuješ. Če resno delaš, od časa do časa naletiš na nekaj, kar ti je uspelo, za kar lahko rečeš: »To je to!« In da, to je nekakšna nagrada.

Da ti potrditev in nov zagon.

In prav v tem je neke vrste neodvisnost, samostojnost. Proces kreativnega dela spremlja negotovost, edina trdna opora v tem procesu je zgolj tisti odprti problem, ki te v tvojem mišljenju in delovanju vodi in ki ga šele sproti, skozi sam proces, razvijaš, artikuliraš. Tako si pravzaprav sam gradiš svojo oporo, svoj »temelj«, na katerem stojiš. Kot piše filozof Rado Riha, »mišljenje, če je in ko je resnično mišljenje, je odprto, negotovo, nima druge opore kot le lastno dejavnost. Je torej nenehno tveganje, da v svoji nameri spodleti.« In prav v tem tveganju je, če še enkrat poudarim, tudi neke vrste samostojnost, samooprtnost.

Menite, da je to del samodiscipline?

Način, kako nekdo dela, je po mojem zelo individualen. Meni so blizu disciplina, vsakdanja rutina dela, urnik. Ampak to je samo en možni način.

To je ta prežetost z arhitekturo?

Verjetno.

»Dril« s poslanstvom, ki plemeniti. Ki daje smisel?

Ne vem, ali gre v ustvarjalnem delovanju za poslanstvo. Bližje mi je opredelitev filozofa Gillesa Deleuza, ki ustvarjalno delovanje povezuje z neke vrste nujnostjo, skorajda prisilo. V besedilu »Kaj je kreativni akt?« piše, da delo filozofa ne poteka tako, da se ta kar odloči, »izumil bom ta in ta koncept«, in da delo cineasta ne poteka tako, da si ta nekega dne reče, »naredil bom ta in ta film«. Prej gre za to, da ustvarjalca ali ustvarjalko nekaj *sili*,

»Prej gre za to, da ustvarjalca ali ustvarjalko nekaj sili, da misli. Ne dela zaradi zadovoljstva, pravi Deleuze, ampak dela samo to, kar je zanj ali zanjo absolutno nujno. Meni se zdi ta opredelitev dobra – da je ustvarjalno delovanje neke vrste prisila. Deleuze govori o filozofiji in filmu, a enako po mojem velja za arhitekturo.«

© Gašper Lešnik

Trg republike, maj 2020

da misli. Ne dela zaradi zadovoljstva, pravi Deleuze, ampak dela samo to, kar je zanj ali zanjo absolutno nujno. Meni se zdi ta opredelitev dobra – da je ustvarjalno delovanje neke vrste prisila. Deleuze govori o filozofiji in filmu, a enako po mojem velja za arhitekturo.

Kako posredovati mladim lepoto ustvarjanja arhitekture, življenja z arhitekturo? Imate kak nasvet, spodbudo za mlada dekleta, ki stopajo v svet arhitekture?

V svojem delu vedno znova srečujem študentke in študente, ki znajo misliti in ki imajo tudi že svoja arhitekturna vprašanja, ki jih hočejo premisliti. Ti so po mojem že našli lepoto arhitekture. V svojem predavateljskem delu jih skušam usmerjati k temu, da svoja vprašanja vzamejo resno in da jih resno razvijajo, skozi branje, študij, diskusije. Za to je, kot pravite, potrebno trdo delo. Pa naj se to sliši še tako zastarelo.

Kaj menite o trenutni slovenski situaciji na področju arhitekture, vrednotenja arhitekture, zavedanja javnosti glede vpliva, ki ga ima arhitektura na družbo?

Mislím, da smo trenutno v zelo problematični situaciji. Arhitektura je razumljena preprosto kot tržna dejavnost, arhitekturna dela pa kot tržni produkti. Tako pa se izključuje kreativni potencial arhitekture, njena zmožnost, da oblikuje, konstruira prostore, ki lahko učinkujejo kot kraj za človeško življenje. Ravno včeraj sem dobila zadnjo, peto izdajo Framptonove velike zgodovine *Modern Architecture. A Critical History*, v katero je tokrat vključil tudi slovenski in jugoslovanski modernizem, med drugim delo prej omenjenega Edvarda Ravnikarja. Posebno pozornost je posvetil kompleksu Trga republike v Ljubljani. Napisal je, da je z izjemo Aaltovega dela iz istega časa na evropski celine težko najti urbano intervencijo, ki bi bila po svoji izjemni arhitekturni kakovosti primerljiva s tem Ravnikarjevim delom. Strinjam se z njim. Trg republike je izjemen arhitekturni prostor. V zadnjih dveh letih posebno intenzivno živi tudi kot javni prostor, prostor javnega pojavljanja. Odlična fotografija kolesarskih protestov iz leta 2020, ki jo je naredil fotograf Gašper Lešnik, prikazuje to ključno razsežnost Trga republike. Takšne izjemne prostore – arhitekturne prostore, ki lahko zaživijo kot zares javni prostori – lahko naredi arhitektura, če je ne zvajamo na tržno dejavnost, ampak jo prakticiramo kot kreativno miselno prakso.

Kako ljudem to predstaviti, ta nezavedni vpliv, ki ga ima prostor na vsakega človeka? Je sploh mogoče?

Mislím, da arhitekturo lahko vidimo vsi, tako kot lahko vsi vidimo umetnost, ko se zgodi. Da jo lahko vidimo, pomeni, da je ne vidimo kar avtomatično. Avtomatično vidimo stavbo. Za to, da lahko določeno stavbo vidimo v njeni arhitekturni razsežnosti, kot primer arhitekture torej, pa je po mojem potrebno dvoje. Najprej, nekaj moramo o arhitekturi vedeti, a to vednost si potencialno lahko pridobi vsak. In drugič, arhitektura nas mora zanimati. Želeti si jo moramo videti. In tudi to je nekaj, kar je potencialno odprto za vse.

Arhitekt Hertzberger pravi: »Moj način je, da ustvarjam stike med ljudmi. Stopnice, ki se pretakajo, ki omogočajo poglede v prostore. Ni treba, da se dejansko srečaš, dovolj je, da se vidiš.«

Zanimivo. To me je spomnilo na eno od uveljavljenih definicij javnega prostora, ki pravi, da je določujoča značilnost tega tipa prostora, da v njem vidiš druge in si viden za druge. Tudi na takšen način, prek pogleda, se plete družbena vez. Stopnice so res poseben element – element, ki povezuje, in to v več pomenih besede. Hertzberger ga je v svojem arhitekturnem delu odlično razvil.

Petra, v zgodbi vašega življenja, prepletenega z arhitekturo, se čuti harmonija, kjer kot ženska sprejemate arhitekturo v njeni zlahtnosti in veličini. V njej sta zajeta tudi vaša izkušnja odraščanja v uravnoteženem, enakopravnem okolju in vaš pogum. Biti prežet z arhitekturo. Biti ženska.

Hvala. Sicer moram povedati, da sama svoje življenje dojemam kot precej disharmonično. Ves čas me kaj muči (*smeh*). In ves čas mi zmanjkuje časa. Imam pa motivacijo za svoje delo, in to je po mojem veliko. To je nekaj, kar so nedvomno imele naše kolegice arhitektke – slovenske, evropske, svetovne arhitektke – ki so si normalne pogoje za delo, to, kar je za nas samoumevno, morale šele izboriti. Njih občudujem. Imele so pogum, da so rebile dane okvire, ideologije svojega časa, pa čeprav so bile do določene mere tudi same produkt te ideologije. Videle so, da ni nobene logike v danem redu stvari, ki jim prepoveduje, da bi prakticirale arhitekturo, razvijale to, kar jih zanima in veseli, in da je torej ta red treba spremeniti. In so ga spremenile, skupaj s tistimi kolegi arhitekti, ki so tudi sami videli absurdnost tega reda.